

Jože Krivec | Pot navzdol

1.

Februar je bil zelo mrzel. Snega je bilo še čez koleno visoko in na senčnih straneh niso ves dan izginile dolge ledene sveče s streh. Sonce se je le redkokdaj prikazalo izza debelih oblakov, včasih le za kratek čas opoldne. Zvečer je spet še huje pritisnil mraz, kakor bi se hotel za kratke ure toplote kruto maščevati.

V Jelševi vasi je bilo žeganje. Velik praznik za vse: za stare in mlade, hlapce in gospodarje. Zvonovi so ves dan oznanjali praznik in trkali na vrata vaških hiš. V svetešnjih oblekah so se pomikale gruče ljudi po vasi proti cerkvi. Od vseh strani so navreli skupaj, tudi stari, ki jih vso ljubo zimo ni bilo na spregled na cesto ali na vas. Tega dne so se zganili in mladini pokazali, da tudi zanje mora biti v cerkvi še skromen prostor.

Obe vaški gostilni sta bili popoldne polni. Le nekaj je bilo takih, ki so šli slepi in gluhi mimo njih domov. Druge je premotila po končanih večernicah hreščeča harmonika, da so jih zasrbeli podplati in jih je zaščegetalo v grlu. Plesali so in se zalivali s slabim, Bog ve že kolikokrat krščenim vinom. Oglasile so se pesmi, ob vseh mizah je bil krik in vik.

Ko so se mladi naplesali in posrkali plačano pijačo, je družba za družbo počasi odhajala. Na njihova mesta pa so začeli prihajati starejši: kmečke grče, z debelimi, na dolgih ceveh visečimi pipami, s težkimi srebrnimi verižicami, čez telovnik pripetimi, in srebrnimi cesarskimi novci, obešenimi nanje. O, s temi so se kaj radi ponašali! Marsikateri je razpregel suknjo, jo odgrnil in vtaknil roko v hlačni žep, da so se te srebrne cingljajoče verižice z novci bolj videle. Sedali so za mize, naročali vina, a njihove besede so bile manj žive in manj kričeče. Sosedje so se med seboj pogovarjali o najvažnejših stvareh na kmetijah. Potem so pili, pili...

Gruča starejših fantov je sedela pri mizi v kotu. Pri eni izmed sosednjih miz so ždeli ločeni od ostalih: vaški učitelj z veliko bradavico na čelu, ob njem njegova preko mere odebeljena žena, največji vaški skopuh-trgovec, župan, ki ni poznal cirilice in so mu morali akte, s temi zverženimi črkami napisane, prebrati drugi, in še nekaj takih vaških rodoljubov, ki so se radi vsaj enkrat v letu prištulili k boljšim ljudem. Da so morebiti ves teden rovali po gnoju, to jih ni motilo. Ko jim je vino kri razžarilo in se jim je zapletal že jezik, so govorili glasno, kakor bi se kregali kje v mlinu, kjer neprestano klopotajo kolesa.

Fantje so bili tišji. Svoje skrivnosti so razodevali drug drugemu brez kričanja. Zakaj naj bi vsa gostilna poslušala njihove stvari.

»Ti, kaj pa je s Sterminšekovo Marico? Čul sem nekje, da se ti bo nazadnje le omožila!« je dejal Cebekov Tonč Smolnikovemu. Hotel je

zvedeti, če ta sploh kaj ve o tem. Že nekaj časa se je stvar pletla okrog Marice, ljudje so šušljali vse mogoče stvari in gruntali, kaj neki bo stari Sterminšek z njo počel. Seveda, največ je imela povedati stara Gera, soseska reva, ki je bila že nekaj časa pri Sterminšku in ji v najhujši zimi ni bilo treba od hiše do hiše za kruhom. Ta je spravila včasih nad vse čudne stvari na dan, češ da bo Marica kmalu poročena, da ne bo Smolnikov več lazil za njo. Drugi ljudje pa so vedeli povedati, da je Franc Sterminšek vzel Gero nalašč zato k hiši, da bi mu pomagala s svojim zvitim in priliznjenim jezikom odvrniti Marico od Smolnikovega in jo pridobiti za nekoga, ki ga bo Sterminšek sam izbral zanjo.

Fantje iz domače vasi se niso nič dosti potegovali za Marico, ker ne bi pri njej dosti dosegli. Le Smolnikov je še jemal od nekod toliko poguma.

Njen oče je bil upokojeni orožnik; prejemal je pokojnino. Trikrat se je bil poročil in priženil je precej denarja. Sredi vasi si je postavil nadstropno hišo — edino v vsej vasi — in veliko njiv je nakupil. Take bogatije ni bilo pri nobeni hiši v vasi in na to je bil Sterminšek zelo ponosen. Vedno je naglašal, da bo tisti, ki bo hotel vzeti katero izmed njegovih hčera, moral imeti tudi sam kaj pod palcem.

Smolnikov si je bil kljub temu z Marico dober že skoraj dve leti, o čemer pa je njen oče le malo vedel. Seveda, včasih ju je zasledil kje na poti k maši ali domov, na polju in tu pa tam na večer ob plotu. Odkar je opazil, da se plete med njima nekaj več kot le vsakdanji pogledi in besede, je Marico pri vsakem opravku zasledoval. Kljub temu sta se vedno znova shajala.

Dolgo je Smolnikov tuhtal, kaj naj Cebekovemu odgovori. Kakor bi ga bil z iglo zbedel, so ga te besede pognale kvišku, le potuhnil se je in skrival svoje razburjenje. Vedno je bil vesel, če je kaj slišal o Marici, ker jo je imel zelo rad, vendar je to vprašanje zdaj zahtevalo težek odgovor. Nastavil je kozarec na usta in se delal, kakor da ne bi bil ničesar slišal. V glavi pa mu je kri razbijala od nemira.

Hotel se je pokazati popolnoma brezбриžnega. Kakor mu ne bi bilo prav nič mar, kaj počne ona. V resnici se je mudil z mislimi vedno le pri njej.

»Naj se! Če drugega dela ne najde, mora početi pač kaj takega,« je dejal kar tjavdan. Takoj se je zavedel svojega neumnega odgovora, ker mu fantje ne bodo verjeli, čeprav hoče z njim na zunaj pokazati, da se zanjo ne boji, ker mu je obljubila zvestobo. Sam je že včasih okleval, ali naj se še poganja zanjo ali ne. Mogoče je res ne bo nikoli dobil. Franc Sterminšek je v prvi vrsti zahteval od ženina denar, šele potem bi mu dal svojo hčer.

Doma so bili Smolnikovi bolj revni: bajta z nekaj ogoni zemlje, ki so jim dajali za silo kruha. Res, da niso živeli v največji revščini, vendar

tudi nikakega izobilja niso bili deležni. Iz dneva v dan so se preživljali, kakor se je dalo. Pridne in delavne roke Smolnikovega so mnogo prislužile. Vsa vas ga je spoštovala kot izvrstnega delavca in kar trgali so se zanj, ko se je na pomlad odprlo delo. Kljub temu je Sterminšek že nekje dejal, da ne bi dal Smolnikovemu nobene hčere, tudi če bi jih imel sto. Na beračijo jih ne bo puščal, dokler bo živel! Če dobi Smolnikov toliko, kot nameni on dati Marici, naj jo potem kar vzame. Drugače pa ne!

»Ali sta čisto narazen?« mu Cebekov ni dal miru. »Vzemi jo!«

O, to si je tudi že Smolnikov večkrat mislil. — Vzel jo bom, pa bo! Njen oče se bo že kako vnesel. — Zdaj pa vidi, da to ne gre tako gladko, kakor si kdo naprej misli. Če nič nimaš, si nič ne moreš pridobiti in ostaneš revež na vseh koncih in krajih. Poznal pa je Sterminška: ta grča se ne bo omehčala. Lahko bi se zgodilo, da Marica sploh nič ne bi dobila, če bi ga kljub očetovi prepovedi vzela. Vendar jo je imel rad in se ni mogel znebiti moreče misli, da bo dobil Marico tisti, ki se bo staremu prismejal s polno mošnjo denarja, pa če jo bo imel kaj rad ali ne. Treba bo samo denarja, potem mu bo stari dal še na vrh in Marica bo njegova. Tolikokrat je že sklenil, da bo vsakomur, ki bi se od kod privedal proti Sterminškovi hiši, prekrižal pot. Maščeval bi se nad njim že zaradi ljubezni, ki živi v njem do Marice. O, on je že ne bo pustil odpeljati! Srdil se je, da bi jo mogel nekdo pridobiti le z denarjem in jo odvesti kot kupljeno v svoj dom. On, ki jo ima res rad, bi jo moral pustiti? Pustiti za vedno — — — O, ne! Nikoli!

Imela bo denar! Veliko denarja, ker so bogati. Z njim bo lahko pokrila vse: vse, kar je bilo med njima. Oni, ki bo imel denar, da se bo lahko potegoval zanj, bo prav tako slep. Sam denar ga bo preslepil. Tako si je Smolnikov večkrat to stvar predstavljal, nikakor pa si ni hotel priznati, da bi bilo zanj že vse izgubljeno. Kadar je vrelo v njem, je kar besnel; na zunaj pa je znal to skrbno skrivati.

Krepko je stiskal kozarec. »Kam neki naj bi šel z njo?« je zinil.

»Kam gredo pa drugi? Če ti najdejo streho, bi jo še vidva!«

»To je lahko reči. Le poskusi, boš videl, kako bo!« je odvrnil Smolnikov. »Če si že enkrat vprežen, ne moreš več nazaj!«

Cebekov ga je dregnil v živo s svojimi besedami. Hotel mu je vreči pred oči: se le presneto bojiš starega Sterminška. Fant, že zaradi tvoje strahopetnosti ne bo nič iz tega!

»Menda ne boš pustil, da ti bo šel zdaj drugi z njo! Pred nosom ti jo bo speljal,« pravi Gerjek.

Vedno v neprijetnejši položaj so ga spravljali. Če ga ne bi bilo pred ostalimi sram, bi jo bil najrajši odkuril. Kaj bi rekli potem? Da je strahopetec, bojazljivec, neodločnež, skratka šleva, ne fant! Moral se je obdržati hladnega in potlačiti v sebi neprijetne občutke in nemir, ki se je vedno večal.

Skozi vrata se je zrinila sključena ženska postava z navzven pognano desno ramo. Črn robec ji je odeval glavo in raztrgana hadra, ogrnjena okrog ramen, je bingljala za njo. Preveliki čevlji so ji poskakovali na nogi: usnje se je sfrkočilo od noge, sprednji del ji je zijal navzgor proti sklonjeni glavi. Z rafijo in robovi od kikle je imela zadržena skupaj, zgoraj pa so iz njih kukali vrhovi umazanih cunj, v katere je pred mrazom povila noge, preden je nanje potegnila čevlje. Brez nogavic je capljala okrog. Kako pa! Kdo neki naj ji jih da! Kikla, oguljena, raztrgana, z maščobami in umazanijami napojena, katere zadnji del se je kot rep vlekel za njo, se ji je opletala okrog suhega telesca. Koščene roke so stiskale robato in rogovilasto palico, na katero se je naslanjalo slabotno Gerino telo.

Obstala je pri vratih, nekoliko dvignila glavo, da je njen pogled zajel vse pivce počez, od fantovske mize v enem do mize v drugem kotu. Nekoliko tiše je postalo v tem trenutku: govornica je zastala, še fantje so ostrmeli.

»Sem pridi, sem!« jo je klical Cebekov.

»Ej, tisto pa že, tisto! Sedem res rada!« je zategnila hripavo.

»Na, izlij ga, da nam boš laže kaj povedala. Vem, da ne daš rada besede iz sebe, če ti človek jezika ne namaže! Izprazni ga!« ji je ponudil Gerjek poln kozarec.

Nič ni pomišljala, kar steklo je v njo rumeno vino in oči so se ji pri tem čudno zasvetile. Zgrbljen in razoran obraz je skremžila, za trenutek zamižala, potem pa zahripala:

»U-u-u-u! To je pa kislo! Nič te ne ogreje!«

»Bi goltnila rajši žganjice?« jo je vprašal Gerjek. »Vem, da imaš rada hude kapljice!« je dodal.

Pomežiknil je gostilničarju: »Merico hude!«

Gera je naslonila svoje koščeno telo na klop ob steni. Strmela je v tla, naslonjena na svojo leseno spremljevalko. Po fantih se ni ozrla, čeprav je vsa miza strmela v njo.

Okrog sedem križev je nosila na svoji grbi. Poročena je bila nekoč, imela je tri otroke. Mož je pred dolgimi leti odšel v Ameriko, da bi zaslužil zlatega denarja, s katerim bi si na stare dni postavila svojo bajto. Svojo bajto, svoj kotiček po toliko letih potikanja pod tujimi strehami. Doživela bi nekaj lepih uric življenja na stare dni, da je ne bi metali še na pol umirajočo na cesto.

»Ko bom dovolj zaslužil za malo hišico, se bom vrnil. Dosti niti ne rabiva, le toliko, da bova na svojem — —« je dejal, preden je odšel.

Leta so hitela. Gera je živela v sladkem pričakovanju, da se bo prihodnje leto mož prav gotovo vrnil z zlatim denarjem. O, tedaj bo lepo! Ko bo vstala hiša iz tal, tedaj bo lahko tudi onim, ki so ji prej pili moči in jo metali čez prag, kadar se je prikazala s kako prošnjo, obrnila hrbet.

Ta leta pa so se vlekla. Sprva so pogosto prihajala pisma, nalepljena s tujimi znamkami, počasi so postajala redkejša in nekoč jih ni bilo več. Tedaj si je Gera mislila: zdaj bo prav gotovo kmalu prišel sam, ker ne piše več. Hoče me presenetiti s svojim prihodom. Ej, prišel bo, se je veselila.

Starost je trkala na njeno čelo in moči so ji pešale. Njega, ki ga je tako nestrpno pričakovala, ni hotelo biti od nikoder. Ne, od nikoder!

Vsi trije otroci so se porazgubili v svet: prvi je odšel na Holandsko v rudnike, hči se je poročila z nekim posvetnjakom in izginila z njim, sama ne ve kam, najmlajši, od katerega je upala še največ pomoči, se je najbolj izpridil in se preživljal s tatvinami in ropi. Pred leti ji je nekdo pomolil časopis pred oči, kjer je videla njegovo sliko. Prebral ji je na dolgo opisane zločine, umore. Bog ve, kje se sedaj pokori za svoje grehe, si je mislila in vest jo je grizla, če se je spomnila na vse to. Največ krivde je zvrčala na moža, ki se ni vrnil z denarjem, kakor ji je to prej obljubil.

Tako je Gera po službah morala prebiti leta, prebroditi svoje življenje. Leta dela za druge, zase niti toliko, da bi se mogla obleči. Že skoraj deset let lazi od hiše do hiše po soseski in je kruh, ki ji ga milostno dajejo iz rok.

Zdaj govori in potegne z vsakomer, ki ji kupi kozarček žgoče žganjice. Suhi prsti so se ji oklenili kozarčka z žganjico.

»Eeej! Ta pa ta! To je prava pijača!« je vzkliknila, ko jo je srknila.

»Kaj delajo stari Sterminšek?« jo je Gerjek pobaral.

»Ej, danes imajo gospoda v gosteh! Maričin je prišel.«

Vsa miza je osupnila, kakor bi odrevenela. Smolnikovemu je skoraj zaprlo sapo. Kot bi ga z iglo zbadel, se je za spoznanje dvignil, nato pa izbuljil oči v Gero. Kaj pravi? Maričin je prišel, si je sam na tihem prigovarjal. Je torej le res, da jo hoče omožiti? Ne! Gera se laže. Njej ni verjeti!

»Ej, da vam rečem: so že tak gospod, da bi jih bilo treba z lučjo iskati. Tako dober! Meni so takoj vsuli drobiža v roko, ko so me zagledali.«

»Kakšen pa je? Daj, povej nam, kakšen je?« so silili v njo.

Smolnikovemu bi bilo mnogo ljubše, če sploh ne bi bila več odprla ust in ne bi zinila nobene besede o tem. Krčevito je stiskal kozarček in pil v pogostih požirkih.

»Ej, gospod! Velik gospod! Z motorjem so se pripeljali. Tako dober gospod! In bogati so: gostilno imajo, velike hrame in mnogo zemlje. Marica bo še srečna. Ej, jaz ji privoščim srečo iz vsega srca. Gospodu Sterminšku tudi želim srečo, ker so z mano tako dobri in usmiljeni! Že več kot štirinajst dni sem pri njih brez vsakega dela, pa mi dajejo jesti in streho. Oni so res dobri!« je hripala in namakala usta v žganjico.

»Kje je zdaj tisti gospod? Pri Sterminšku?« je pobaral Cebekov.

»Ej, kje pa! Sedijo, jejo in pijejo!«

»Tebe niso nič povabili zraven?« jo je eden podražil.

»Kaj bi z mano tam zraven? Sem zadovoljna, če dobim košček črnega kruha.«

»A Marica bo kar privolila v to?« jo je Gerjek prijel.

»Kdo pa ne bi! Takih prilik ne nosi pes na repu! Kaj naj počne s Smolnikom? Suh je ko oskubljena gos, še kruha ji ne bi imel s čim kupiti!«

Fantje so se spogledali.

Smolnikovega je kri zalila čez in čez. Zašumelo mu je v glavi. Rad bi bil planil nanjo in jo s krepkimi pestmi pobil na tla. Kaj vendar govori? Tisti hudičev drobiž, ki ji ga je vsul oni v pest, jo je vso zmešal in zdaj bi govorila do sodnega dne zanj, če bi mogla.

»Takega bi se vsaka oklenila, ko bi ga le kje iztaknila! Pomislite: gostilna, lepi veliki hrami, zemlja in še denar, tega ni kar tako vsak dan na izbiro. — Naj se ga kar oklene, sem rekla Marici!«

»Koliko boš dobila za ta svoj posel?« jo je Cebekov pobaral.

»Za kak posel neki?«

»No, za to, da ju boš skupaj spravila. Saj ga menda Marica ne mara. Morala si boš dosti prizadevati, preden bo kak uspeh. Njen je vendar Smolnikov!«

»Ej, kaj Smolnikov! Kaj bi le s to trsko ubogo in suho! Še kruha nimajo doma. Kaj bi se le-ta štulil k Marici!« ga je zavrnila.

»Ti! Ti! Baba prekleta!« je takoj vzrojil Smolnikov nad njo. »Tako mi ne boš govorila! Sem ti od kdaj kaj dolžen? Govori!«

Gera je nekoliko privzdignila glavo in ošvrknila z očmi vse omizje. Šele zdaj je opazila Smolnikovega, ki je krilil z rokama sredi mize in divje buljil v njo. Hotel je zgrabiti kozarec in ji ga zagnati v glavo, pa ga je Gerjek komaj pravočasno prijel za roko.

»Ej, nisem tako hudo mislila! Kaj bi: beseda mi je zletela prehitro z jezika. Nič ji nisem prigovarjala. Mene ne briga, kako bo storila. — Ej, malo sem že pijana. Pila sem in ne vem, kaj govorim!« se je opravičevala in se brž dvignila.

»Da mi molčiš ko grob, drugače ti polomim kosti, da te bodo prej odnesli k fari, kot bi bil tvoj čas. Sam Bog ti pomagaj, če zvem, da si ji o tem spregovorila le eno samo besedo!« ji je grozil in divje stiskal pesti.

»Ej, ne bom! Ne! Nikomur ne želim nič slabega,« je zatrjevala.

Pomaknila se je proti vratom, opiraje se na palico. Njena grba ji je štrlela izpod hadre in viseči rep kikle se ji je opletal med gole noge.

»Hvala vam za pijačo! Bog vam povrni!« je zahreščala nazadnje.

Smolnikov je z žarečimi očmi strmел za njo. Skesal se je že, da je ni pograbil za goltanec in jo treščil ob klop. — »Ti baba, stara! Tak posel opravljaš!« — je skozi zobe zasikal.

V tem trenutku so se vrata na stežaj odprla, kakor bi se namenila procesija ljudi vstopiti. Mrak je bil že nekoliko in med vrati je bilo še temneje. Visoka in široka postava je stala med podboji, s kapo iz ovčje kože na glavi in oblečena v debelo podloženo zimsko suknjo. Svoje oči je pasla po ljudeh za mizami. Ni se premaknila ne naprej ne nazaj.

V kotu je vstal učitelj z bradavico na obrazu in se mu priklanjal.

»Dober večer, gospod Sterminšek! Le kar bliže! K nam pridite!« ga je vabil in mu mahal z rokami.

Ta je še malo postal. Nato je pomignil v vežo in takoj za njim je vstopil še neki tuj možak srednjih let. Usnjena suknja mu je ohlapno visela na telesu, šoferska kapa čez ušesa mu je stiskala precej veliko glavo. Njegovi nekoliko plahi pogledi so v polmraku mežikali. Rahlo je stopal za Sterminšekom, kakor bi se bal teh ljudi, ki so ju tako prijazno vabili k sebi.

»Dober večer! Dober večer!« jih je Sterminšek pozdravljal zaporedoma: učitelja, njegovo debelušasto ženo, suhega in skopega trgovca, na pol pijanega župana in po vrsti ostale, okrog miz sedeče, tako mežnarja in cerkvene pevce.

»Prisedite, gospod Sterminšek! Izvolite!« mu je pokazal učitelj mesto poleg sebe.

»Ampak nisem sam! Kakor vidite, imam s seboj še tega gospoda,« je pokazal na tujca, ki je obstal ob mizi tih, kot bi mu zavezali jezik.

»Mogoče kak vaš bodoči zet, gospod Sterminšek?« je planil vmes trgovec.

»Na srečo ste uganili! Moj bodoči zet, Maričin mož!« je ponosno in poln veselja potrdil Sterminšek.

Vsa miza je z nizkim mrmrajočim glasom sprejela te besede. »A, tako! Tako!« so govorili vsevprek.

»Niste izbrali slabega!« je zakokodajsala učiteljeva žena. Milo je pogledala z očmi, vtopljenimi v zavaljen obraz, tujca in se mu sladko nasmehnila.

»Tudi za oba bo dovolj prostora! Kar prisedita!« ju je povabil učitelj in ostali so prikimavali. Vsa vrsta ob zidu se je stisnila, da so naredili dovolj prostora za oba.

Roke so se sklepale: pozdravljali in predstavljali so se.

»Ivan Pečenko!« je tujec povedal svoje ime. Smehljal se mu je razlezel preko rdečih, dobro rejenih lic, izpod usnjene šoferske kape, ki jo je potegnil z glave, so se vsuli črni, kodrasti lasje. Krepko je vsem okoli sedečim stiskal roke.

Omizje je počasi in po vrsti izgovarjalo svoja imena: učitelj Zorko... trgovec Cahler... župan Kukovica... cerkovnik Merčon...

Že sta stala dva čista kozarca na mizi. Učitelj jih je napolnil in takoj so jih dvignili; križem čez mizo je pel kot kristal čist zvenk.

Brž nato je Sterminšek pristopil h Geri, ki je še vedno stala za vrati, uprta na svojo palico ter vsa smehljajoča se gledala proti učiteljevi mizi.

»Imaš svojo merico s sabo?« jo je pobaral.

»Ej, gospod! Imam jo, imam! Brez nje ne grem v gostilno!« je odgovorila in segla pod hadro. Nekje globoko izza nedrij je potegnila stekleničico s širokim vratom, v katerem je tičal papirnat zamašek.

»Na moj račun! Natočite ji najboljšega! Kozarček pa povrhu, da ga bo tu izpraznila!« je naročil krčmarju.

»Ej, gospod, kako so dobri! Bodi jim najprisrčnejša zahvala!« so se ji v živem ognju zasvetile oči. Lovila je Sterminšekovo roko, da bi mu jo poljubila.

»Izpij, pa pojdi domov!« ji je zapovedal Sterminšek. Z očmi ji je pomežiknil, ona je prikimala. Odšel je potem nazaj k mizi.

»Bom, dobri gospod! Bom!«

Zagrabila je kozarček in ga v enem dušku izpraznila. Glasno je klokotala žgoča pijača po goltancu. Takoj nato je vtaknila svojo polno merico nazaj v nestrje in že lezla skozi vrata.

»Ju vidiš?« je Cebekov brž dregnil Smolnikovega, ko sta se prišleca pomaknila k mizi.

»Vidim! Vidim to kljuse rejeno!« je ta zblebetal in jeza mu je zavrela, da bi skočil čez mizo k njemu, ga pograbil in odvelkel v sneg. Pokazal bi mu, kaj se pravi hoditi v tujo vas mešat štrene domačim fantom. Ne bi se mu več ljubilo priti.

Svojo naglo vzkipelno jezo je potopil v vinu. Misli na Marico so ga krotile. Od druge strani bo moral prijeti: tako si je mislil sam pri sebi. Stopil bo pred Marico in ji povedal jasno in odkrito kot še nikdar prej, da jo ima rad in da brez nje živeti ne bi mogel. Prosil jo bo, naj bo taka kot doslej in naj ga nikdar ne pusti. Vse ji bo storil, povsod ji pomagal, le naj ustvari z njim kotichek tihe družinske sreče in naj z njim deli bremena in veselje življenja. Tako rad jo ima, da bi dal življenje zanjo, če bi bilo treba. Kar koli, le da bi delil z njo srečo!

»He, Svenšek! Štefan na mizo!« je naročil glasno gostilničarju, da se je celo sosednja miza nekoliko spogledala.

»Pijmo, fantje! Nagnimo božjo kapljico!«

Točil je vsem naokrog. Jezik se mu je razvezal, le podrhteval je še nekoliko.

Trčili so in zapeli, da bi pokazali nase:

Ena kupica sladga vinčeca
sem in tja po mizi je privandrala...

Krčmar je sredi sobe na strop obesil petrolejko. Šele zdaj so se razjasnili kotichek, ki so prej bili skoraj čisto v temi. Star križ z raz-

pokanim Kristusom je zrl na učitelja pod sabo, na veliko toplo peč so nametali kup debelih sukenj in klobukov. Oblaki tobakovega dima so plavali pod stropom, dušili petrolejko, da je lahko vztrepetavala. Rumenkasta svetloba se je precejala po obrazih. Kiselkasto vzdušje po vinu je polnilo ves prostor, od slabo priprtih in špranjastih vrat je vlekel mraz. Po umazanem podu so se nabirale mlake snežnice.

»Ga bomo, a?« je Gerjek namignil fantom.

»Na hladno ga spravimo!« je pristavil drugi.

»Kaj na hladno! Rebra mu pretipljimo! Bo vsaj pomnil, kdaj je bil tu na žeganju!« je tretji vzrojil in že stiskal pesti.

Postajali so nemirni. Pohrkavali so in se privzdigovali s trdih klopi. Izlivali so vase polne kozarce pijače, da bi jim razvnela kri. Cepetali so s težko obutvijo na nogah in se obračali proti učiteljevi mizi.

»Kako ga izzvati? Kako začeti?« je spet nekdo vprašal.

»Malenkost! Ne skrbi za to, kar se da najlaže storiti!«

»Čujte, pošteno ga bomo! Pokažemo mu, kaki fantje so v Jelševi vasi!«

»Fantje! Pustite ga! Zaradi mene ga pustite!« je skoraj prosil Smolnikov.

»Ti se ga bojiš? Saprament, čreva mu pogledamo, če le migne!« je nekdo glasneje govoril.

Od učiteljeve mize se jih je nekaj ozrlo sem in zganilo ob pogledu na odločne fantovske obraze.

»Kar ven z njim!« so se fantje že na pol dvignili.

»Kaj se bo štulil med nas in nam hodil dekline mešat! Nas je pobaral za dovoljenje?« je grozil Cebekov.

»Tako! Nas je kdaj pobaral?« so brundajoče pritrdili ostali.

»Čakajte! Ne tako naglo!« jih je zadrževal Smolnikov. »Stopil bom k Marici in pri njej gotovo več dosegel. Naj mu sama pove, kako stvar stoji! — Ne zdaj, drugič ga bomo, če bi bilo treba. Gotovo bo še prišel, če si bo kaj obetal iz tega! Takrat ga bomo, da bo vse življenje pomnil, kje se je opekel!« jih je pregovarjal.

»Eh, kaj drugič! Zdaj ga moramo, ko je pred nami!« so nekateri nevoljno mrmrali in se kar niso hoteli pomiriti. »Ga bomo sami, če ga ti ne maraš!«

»Mogoče bo drugič še lepša prilika. Danes bi kdo rekel, da smo bili pijani in smo ga hoteli nalašč ubiti. Fajmošter bi celo leto na prižnici glodali to stvar!« je Smolnikov dodal.

Nekoliko jim je jeza splahnela. Plačali so, iztočili zadnjo pijačo, nato pa se dvignili.

Krčmar jih je spremljal do vrat. Vas je bila prazna. Modrikast mrak je ležal nad snegom. Za ledenimi šipami oranžasto razsvetljenih oken so sedele družine pri večerji.

»Pojdimo na ujdreč, bomo vrgli karte!« je Cebekov vabil fante pred domom. Nekaj se jih je pobralo z njim, ostali so se raztepli na vse strani domov.

»Lahko noč!« so se pozdravljali in drobili pod nogami zmrzli sneg.

Smolnikov je naglo krenil proti visoki, nadstropni hiši sredi vasi. Marico bi rad čimprej imel pred očmi. O sebi, o svoji ljubezni in o bodočem skupnem domu bi ji govoril. Tako sladke in ginljive bi bile njegove besede, celo oči bi jo prosile, da bi mu obljubila večno zvestobo. — Ukanil bo Sterminška in bogatega Pečenka! Smolnikov, fant iz bajte, jima bo prekrižal načrte. O, ljubezen je trdnejši temelj kot kakršen koli denar ali drugo bogastvo! Če nanjo zidaš, te nobena bremena ne bodo premagala in življenje se ne bo zrušilo! — si je mislil.

Ob plotu je prisluhnil. Marica in Gera sta pri studentu napajali živino. Vse tiho, še živina je nemo sklanjala glave v polno korito.

»Rečem ti, da boš srečna! Če ga boš le mogla dobiti!« je hripala Gera. Skozi špranje v plotu je strmel v temni postavi na dvorišču. Razločil ju je po glasovih.

»Lepi hrami, gostilna, zemlja! Blizu Maribora celo. Jaz ne bi prav nič pomišljala. Kakor nalašč za tebe, Marica! Zgrabi priliko, dokler je še čas! Koliko jih je, ki bi jo rade zgrabile, pa se jim ne ponuja. — Kam hočeš s tem Smolnikom? K njemu v tesno bajto, kjer še sami nimajo prostora se prav obrniti. Ta ni zate!« jo je Gera pregovarjala.

Smolnikovemu je ob plotu tolklo srce v napetosti in razburjenju. Da bi bil to suho ženščino pograbil že v gostilni za grlo in jo stisnil kot psa, si je očital. Kaj neki me je motilo, da nisem tega storil! — A-a-a-a, mu je padlo v glavo: zato je bil stari tako darežljiv in ji je kupil žganjice! Zato ji izkazuje svoje usmiljenje in dobroto!

S krepkimi rokami je stresel plot. Tipal je, kje bi se mogel pognati čezenj in se vreči nad njo. Da bi jo kot psa pobil! Za vse večne čase bi ji zavezal jezik! — Visok plot je bil trden, pod njegovimi prijemi se ni vdala niti ena deska.

Hotel je zakričati in Marico poklicati k sebi. — Tudi tega ni storil.

Živina je mirno odšla nazaj v hlev. Tudi Marica in Gera za njo, da bi jo privezali.

»Dobil jo bom v roke, baburo prifrknjeno! Brez usmiljenja jo strem, jezičnico!« je v razganjajoči jezi mrmral in ji grozil. »Na samem se bova srečala!«

Počasni in trudni koraki so drobili zmrzli sneg proti domu, kjer naj bi se pomiril in potem s treznimi besedami stopil pred Marico.

Mislil si je: ona se gotovo ne bo dala pregovoriti od te priliznjene ženščine, ki bi za merico žganjice še k hudiču samemu najbrž stopila v službo in mu pridobivala duše...

Mesec dni pozneje so dahnilo preko zemlje prve pomladne sapice. Bile so še mrzle, vendar so naznanjale prihod pomladi. Sonce je že včasih ves dan toplo sijalo in sneg se je komaj obdržal še kje na najsenčnejših straneh. Ob jarkih na obeh straneh ceste je zelenela že trava in tiščala vsa nežna iz zemlje.

Tedaj sta se nekega sončnega popoldneva na vaški stezi, ki zavije iz vasi na polje in od koder se je videl še Sterminšekov dom, srečala Marica in Smolnikov. Ona je stopala vstric močnih in dobro rejenih konj, ki sta peljala zvrhan voz težkega in mastnega gnoja. On se je že z motiko na rami vračal z njiv. Čim jo je zagledal, še daleč sta bila vsaksebi, jo je takoj spoznal. Visoko prepasana kikla ji je ob vsakem koraku udarjala po golih mečih. Obuta je bila v čevlje z razpokanim in zgrbančenim usnjem; zemlja je bila še premrzla, da bi človek mogel prebiti bos na njej. Prvi hip se mu je zdelo bolje, da bi se ji izognil in krenil po kaki stranski stezi, vendar sta že drug drugega opazila.

Pognal se je z velikimi koraki njej naproti. Vendar ga je nekje na dnu srca skrbelo, kako se bo končalo to srečanje. Skoraj je že malo slutil, da se ga skuša otresti.

Ko sta se srečala, se je ustavil. Tudi ona je pritegnila konja za vajeti in počakala.

»Preveč si jima naložila!« ji je dejal. »Vidiš, da ga komaj peljeta!«

Malo se je vendarle zmedel, ker ni bil na to srečanje pripravljen. Ona je nekoliko zardela v obraz.

»Vso zimo sta le počivala in jedla, zdaj se morata malo pretegniti! Če bi bil za kaj, bi šel z mano in bi mi ga pomagal z voza skidati!«

»Ne vem, če bi to bilo dobro. Bi naju kdo videl, pa se še poročiti ne bi mogla. Kaka škoda bi bila zate!« ji je vrgel v obraz in vzdrhtel.

»No! Česa drugega ne najdeš? S tem moraš začeti!« je užaljena dejala in že hotela pognati konja.

»Nisem tako hudo mislil. Vsaka beseda ti je že neprijetna. — Mislim, da se boš tudi poročila, ne? Tako se pač čuje. Ljudje govore, da te je Gera že pregovorila. Čeprav si mi vedno zatrjevala, da me imaš iz srca rada, si šla na lim prilizljivim besedam človeka, ki ga prav nič ne poznaš. Mene si vsaj poznala, če sem že drugače revež!« ji je očital. Njegovo srce pa je jokalo in glas mu je drhtel.

»Sam Bog ve, čemu vališ vso krivdo name! Priznam, da sem te rada imela. Čemu mi to spotikaš? Pokazalo se mi je vse drugače: vidiš, da od same ljubezni ne moreva živeti. Samo ob njej ne raste kruh. Oče ima čisto prav, ko mi vsak dan zatrjuje: ‚Zdaj imaš pravo priliko! Tega vzemi, ki nekaj premore! Stara si tudi že dovolj.‘ — Tudi Gera, ki je okusila dovolj revščine na svetu, mi ve povedati isto.«

»Res ne bi mogla niti malo več čakati?« jo je žalosten spraševal. »Niti nekaj mesecev, da se mogoče vnesejo ali se kako drugače stvar

izprevrže?» Bilo mu je težko pri srcu, ko mu je sama priznala, da se je že na to pripravila in da bo treba z njim narazen, čeprav je prej vedno z odločnostjo zatrjevala, da tega ne stori za nobeno ceno. Vedno je on na tihem računal, da bosta s trdoglavostjo pripravila njenega očeta, da se bo vdal. Zdaj vidi, da je tudi njo preslepil denar, denar, hrami, gostilna, zemlja, lepe besede, Gerino prigovarjanje in očetovi, za bogastvom stremeči nasveti. Žareč val krvi mu je zaplal po žilah in skisal se mu je obraz v hudi žalosti. Kakor bi mu kdo srce trgal iz prsi, se mu je zdelo to njeno priznanje.

»Ali res ne bi mogla zavleči te stvari? Mogoče bi se le stvar kako spremenila. Glej, Marica, dve leti sva si bila dobra. Dobro se poznavata drug drugega. Res da nisem bogat kot on, imam pa zato močne roke za delo. Skrbel bom za dom in nosil k njemu, ne od njega. Bog ve, kako bo z njim! Premalo ga poznata ti in oče! — Marica, premisli si in mi povej! Nihče ti ne bo nič mogel, če boš še malo počakala. Dokler še nisi zvezana, vedno lahko storiš, kar hočeš. — Kaj bo potem z mano? Tako rad sem te imel in te še imam!« jo je prosil in žuljil motiko v rokah.

»Ne morem, če še tako prosiš. Oče ne da miru, želi čimprej poroko!« je odločno dejala. »Tudi ti boš prost in si boš izbral, katero boš hotel!«

»Tako je ta stvar? Lepo znate narediti, vi... vi, ki imate denar!« je bruhalo iz njega.

Molče je sklonila glavo.

Po kratkem molku, ko je v njem zavrela ljubosumnost in razočaranje do vrhunca, ji je še vrgel v obraz: »Stori v božjem imenu! Stori! Le stori, če sama tako hočeš! Lagala si mi. Sleherna tvoja beseda je bila laž! Kot zaslepljen sem ti vse za sveto verjel. Če tudi onemu tako lažeš ali on tebi, si ne obetaj česa dobrega v tem zakonu! Lahko se ti zgodi kot tvoji materi: denar boš prinesla, potem ne boš nič več vredna!«

»Nisem ti nikoli lagala! To pa je njegova stvar... In njega sem dolžna poslušati, ker je moj oče.« Razpotegnila je usta v prisilni nasmeh.

»No, stori, če veš, da ti bo tako bolje! Rekel sem že: stori! Nesi mu svoj denar! Name se ne oziraj več, čeprav se mi zdi, da sem izgubil vse v svojem življenju. Tebe, Marica, tebe sem hotel imeti. Zate sem živel in delal...«

»Nisem sama tega naredila. Oče...« je zaihtela.

Pristopil je bliže k njej.

»Ah, rad te imam in ti privoščim lepo in srečno življenje!« je globoko vzdihnil in vrgel motiko spet na ramo. S težkimi koraki je odšel proti domu in ni videl, kako je ob lesi Sterminšekovega plota slonela grbasta Gera in zrla s posmehom na ustih nanj.

Marica je še precej trenutkov zrla za njim. V srcu se ji je vendar le nekaj zgánilo. O njegovih tožečih besedah je razmišljala, ko sta debela konja hrzala po polju z vozom mastnega gnoja... (Dalje.)

Jože Krivec | Pot navzdol

3.

Potekel je že čas bivanja Franca Sterminška v Jelševi vasi. Velika noč je bila davno mimo. Zdaj je polagoma zorelo po polju že žito. Zdelo se je Francu Sterminšku, da še nobeno leto ni sonce nad Jelševo vasjo tako lepo sijalo. Rumenkasto klasje žita se je pozibavalo kakor zlato valovje. Včasih je krenil na polje in postajal ob svojih njivah, kakor bi se od njih poslavljaj. Strmel je v črno zemljo in v žito, ki je bilo že Horvatovo. Kljub temu si je včasih še predstavljal, kako bodo čez nekaj kratkih dni želi, mlatili in bo pretresal zrnje iz prgišča v prgišče. A ko se je zavedel, da to žito ne zori več zanj in ga tudi ne bo gledal, kako bo štrcalo iz hreščeče mlatilnice, mu je žalost stiskala srce. Sililo ga je, da bi poljubljal zemljo in se zagrizel vanjo. On je dokončal in ne bi imelo več smisla, potikati se po vasi in biti ljudem v napotje.

V hiši so tuji ljudje.

Takega sončnega poletnega dne je Jelševa vas izgubila svojega starega prebivalca — Franca Sterminška. S pisano culo na hrbtu je štokljal iz vasi. Na daljavo bi ga mogel kdo zamenjati z beračem. Le njegova hranilna knjižica v žepu je pomenila zanj življenje.

»Vse lahko dobiš za denar, vse!« se je menil sam s seboj.

Do sosednje vasi je šel peš, potem si je naprosil voznika, ki ga je zapeljal k Marici.

Franc Sterminšek se je za ta svoj korak šele po dolgem tuhtanju odločil. Marica je bila blizu Maribora in ljudje, ki so vsak dan vstopali k njej v gostilno, so prinašali novice. Mogoče bi med njimi našel tudi še kakega znanca iz prejšnjih časov, s katerim bi lahko popila kozarček vina in se pogreznila v preteklost. Kako lepo bi mu bilo pri srcu, če bi se nekega dne iz množice oglasilo vprašanje: »Franc Sterminšek! Ste vi? Kaj delate tukaj?« — On bi na veliko požrl slino, skremžil obraz, kakor bi ga to ne brigalo dosti, ter začel razlagati, da je tu njegova hči gostilničarka in se je preselil k njej. Mimogrede bi vrgel na mizo mogoče še hranilno knjižico in tako bi kmalu bil spet pri vseh priljubljen kakor nekdanje dni.

Tam pri Pepci sredi polja vsega tega ne bi bilo. Njena kmetija je res velika, leži celo ob glavni cesti, vendar se pri njej nihče ne ustavlja. Tako ne bi srečal nikoli nobenega znanca. Z ljudmi ne bi prišel v stik, mogoče le kdaj ob nedeljah.

Hitro je mineval čas, iz mesecev se je kovalo že drugo leto, odkar je Franc Sterminšek živel pri Marici. Prav za prav se mu je res dobro godilo. Čisto tako je teklo njegovo življenje, kakor si ga je prej zamislil.

Zato se mu je znova porodilo upanje, da bo na stare dni doživel še nekaj lepih uric. Lahko je raztegnil ustnice spet v prisiljeni nasmeh kakor nekoč, ko je stal v trgovini in vabil s tem smehljajem ljudi.

Prav nikoli ni Franc Sterminšek niti malo slutil, da Marica v zakonu ne bi bila srečna. Neumno bi se mu zdelo na kaj takega pomisliti, saj je imela dobro gostilno ob glavni cesti, ljudje so vedno vstopali, ob nedeljah je zahajalo tjakaj mnogo gospode. Tudi precej zemlje je imela, lepe hrame in v hlevu so hrzali težki konji. Hlapec in dekla sta bila pri hiši, povrh pa še Štefka, ki je ob nedeljah pomagala streči gostom. Še Marica sama se mu ni nikoli niti z najmanjšo besedo potožila. Zdaj je dobila že sinčka, ki ga je moral dedek včasih pobožati po ličecu.

Šel je nekega večera čez dvorišče. Iz odprtega kuhinjskega okna je udarjalo prerekanje. Prvi hip je mislil, da se Marica znaša nad hlapcem. Pomaknil se je skoraj pod kap, da je mogel razumeti zadirčne besede.

»Njega smo najbolj rabili! Čemu si ga privlekla k hiši?« je govoril mož.

»Nisem hodila po njih. Tudi vreči jih ne morem čez prag, če so že prišli,« se je zagovarjala.

»Vreči čez prag... Ne bi bil imel bliže kam iti, ne prav sem? Bomo vso vašo družino redili zastonj? Saj je že Štefka tu, starega res ne bi bilo treba. Najbolje je, da greš še po kako babico ali teto in jo privlečeš, da nas bo več!«

Marica je nekaj časa premišljevala in gledala v tla. Na jok ji je že šlo. Res ni bila kriva tega, če je oče prišel. Njen oče je in ne bi mu mogla nikoli reči v obraz, naj se pobere od njenega doma.

»Denar je seveda spravil na varno; zdaj mu moramo mi dajati dobro jed in pijačo. Vidiš ga! Tako bi vsakdo dobro živel, če bi drugi zanj skrbeli!«

»Pa vendar vidiš, da so že ostareli in jih ne morem siliti k delu. Sicer tudi ne pojejo toliko, da bi bilo sploh vredno govora. Štefka pridno dela in si menda zasluži vsaj za hrano. Bi si mogoče rad prignal ti svojo iz Maribora?« mu je vrgla v obraz. »Mogoče bi ona živela od božje milosti!«

»Káko svojo? Kaj si si spet izmislila?« je zategnil.

»Ono! Dobro vem za vse. Zakaj se vendar delaš tako nedolžnega, če sem ti pa na sledi?«

Samo molčal je nekaj časa, kakor bi snoval odgovor, ki naj bi ga opravičil. Vstal je in nepremično buljil predse. Videlo se je, da tuhta neko stvar, za katero se ne more tako naglo odločiti. S povešeno glavo se je premikala ona okrog štedilnika. Malo postrani ga je ošvignila z očmi in se nato divje zarežala.

»Sem te zadela? Mislil si, da veš o tem le ti? O, tvoji doživljaji s tisto vlačugo so tudi meni znani!«

»Kdo je vlačuga?« je planil pokonci in žareče zapičil pogled v njo. V njegovih očeh je plamenela jeza, ki mu je pognala val krvi v glavo. »Kdo je vlačuga?« je ponovil.

»Jaz menda le nisem. Tisto povprašaj, ki ti ponoči postreže s kavo in s čajem!«

»Molči, da ti ne razbijem glave!« jo je prekinil.

»Jaz naj bi molčala? Njej, ki se vlačiš z njo, menda tega ne bi rekel. Vse bi ji dovolil. Ne, saj nisem... nočem biti več...«

Pognal se je proti njej in jo sunil na štedilnik, da se je zakotalil škaf posode s truščem na tla. S pestjo jo je udaril po licu, da je zateglo zatulila.

»Zdaj grem! Grem k tisti! Da boš vedela, kje sem. K tisti grem!« ji je kričal pred obraz, v katerega so pršele sline iz njegovih ust.

Iz nosa se ji je pocedil tenek curek krvi. Kakor žareči rubini so zdrknile kapljice preko drhteče brade in padale na nekoliko dvignjene prsi. Tu pa tam se je katera utrnila čez prsni val in se zvezdičasto razletela na podu.

Še v istem hipu se je zbrala in se z bliskovito naglico pognala za njim. Bil je že prestopil hišni prag in ga ni več dosegla. Z vso silo je stisnila pesti; zagrizla bi se vanj in mu pulila lase, izpraskala bi mu prilizujoče in plave oči kot jastreb svoji žrtvi, da ne bi nikoli več našel poti v Maribor.

Pljunila je za njim. »Prekleti! Kaj me je moglo prinesiti v to peklo? Ko bi mi vendar lahko dobro bilo; v božjem miru bi si lahko vzela vsaj tisti košček kruha, ki bi ga imela. Tako mi vsa obilica nič ne pomaga...« je tožila.

Trenutek nato je že zabrnal na dvorišču motor in Ivan Pečenko se je odpeljal v Maribor. Kakor že tolikokrat, le zdaj ni razsipaval s svojimi skrbno pripravljenimi opravičili...

Franc Sterminšek je presenečen drhtel pod oknom. Strmel je, kakor bi bil olesenel. Še oči si ni upal premakniti od okna. Česa takega bi ne bil živ dan pričakoval. V trenutku mu je bilo vse jasno in že se je kesal, da je splot napravil korak semkaj. — Res bi bilo bolje, če bi bil šel k Pepci. Imel bi vsaj mir!« je mrmral.

Ta žalosten dogodek ga je silno potrl. Vse sanje in obeti, zaradi katerih je prišel semkaj, so se razmaknili. Ostalo mu je le golo razočaranje.

Tiho se je spravil to noč v posteljo. Vendar vso noč ni niti zatisnil očesa. Blodil je in zjutraj je vstal razbolel po vsem telesu.

Še preden je prav zasijal dan, se je odpravil na pot. Peš in neopaženo je krenil od hiše. Nobenega točnega načrta ni skoval, le proč,

proč je moral od tod. Cesta, ki mu je vdano ležala pod nogami, se mu je zdela najzvestejša prijateljica. Ob vsakem koraku mu je mehko pošepetavala, kakor bi ga hotela tolažiti. Nikoli ni Franc Sterminšek kolovratil peš po beli cesti, zdaj se je je oklenil, kakor bi pričakoval, da bo našel pri njej svojo uteho ali da bo vsaj delila z njim veliko razočaranje.

Zajelo ga je premišljevanje, kam naj grene. Legla bo noč s svojim mračnim obrazom na zemljo in pred mrazom ga cesta ne more ogrniti. Kam? V katero smer? Tja, odkoder sonce prihaja ali kjer se poslavlja vsak večer od nas? Kako je vendar dobro ptičkom na svetu! Njihov Gospod jim je vse pripravil: krila, s katerimi se dvigajo proti soncu navzgor, vse ceste velikega neba jim je dal na razpolago za njihove polete in vsepovsod morejo najti prostorček za svoj mali domek. Zato so tako srečni in zadovoljni ti drobni krilatci s svojimi srebrnočistimi, prelivajočimi se napevi.

Živo mu je stopila pred oči spet lepa enonadstropna hiša, ki se koplje nekje v Jelševi vasi v prvih jutranjih sončnih žarkih in v kateri se je včasih tako prijetno spalo. Med stene se zaklepajo drugi ljudje; njega je nek vabljev glas speljal iz prijetnega doma.

Nič več se ni toliko oklepal svojega denarja in hranilne knjižice kakor prejšnje dni. O, nekoč bi bil storil zanj kar koli. Dal bi si bil menda celo iztakniti oči, le da bi bil imel mnogo denarja. Mnogo, na kupe denarja. Zdaj se mu počasi jasni: denar ga ne more osrečiti niti mu vrniti življenja, kateremu ne bi bil primešan grenki strup razočaranja.

Sredi poldneva je Franc Sterminšek vlačil trudne noge čez široko žitno polje. Za vsakim korakom se je dvigal prah. Ob beli cesti pa se je upogibalo zrelo žito in sklanjalo težko klasje k razpokani zemlji. Ob vsakem pišu vetra je zašelestela rumena slama. Dobro bi mu delo malo sestilo na zeleno mejo ob njivi, s katere je puhtelo tisoč omamljivih vonjev razcvetelih rož in dišeče trave. A on jo je s povešenim klobukom na glavi, z opršenimi znojnimi curki čez čelo in z grčavo palico v roki tolkel po trdi cesti naprej. Popoldansko sonce je metalo njegovo senco tik za petami.

Zazrl se je v daljavo. Samoten škrjanček je drobil pesmice nad oračem, ki je nedaleč pred njim oral ob cesti. Konja sta počasi stopala, kmet v pisani srajci in s podsukanimi rokavi je pritiskal na plužnice. »Hot — liška! Hot!« je obračal konja na koncu njive in spet ob drugi meji rezal brazdo.

Ob poljski stezi za njivo je stal voz. Na njem so moleli ostri zobje brane kvišku. Na oju spredaj je sedel sključen in koščen možak s pipo v ustih. Zdaj pa zdaj je zaplaval modrikast tobakov dim od njegove glave.

Francu Sterminšku so noge kar odpovedale kakor na povelje.

»Dober dan Bog daj!« je pozdravil, ko se je potegnil čez novo zorano njivo proti vozu.

»Bog ga daj« je hripav glas odgovoril. Možak, sedeč na oju, se je predramil iz svojih sanjarij. Dvignil je glavo. »O, gospod Sterminšek! Dolgo vas že nisem videl!« je dejal, veselo potegnil iz pipe in se nasmehnil, da je pokazal škrbine skrhanih in črnih zob.

Vstal je in stopil prišlecu naproti. Svojo koščeno roko je sunkovito iztegnil, da so zacingljali na telovniku težki srebrni novci, viseči z verižice.

»Bog daj, gospod Sterminšek! Pridite in sedite! Vidim, da ste bili na dolgi poti. Odložite palico in se odpočijte!« ga je prijazno povabil. Gledal je Sterminškov nekoliko upognjeni hrbet, osivele lase in razpotegnjene gube na obrazu. Postaral se je možak, še oči so se potopile v globoke in temne jamice.

Sterminšek je obstal in strmel. Oči je zapičil v prijaznega moža in ga vprašujoče gledal.

»Si ali nisi?« je počasi zategnil.

»Sem! Me ne poznate več?« ga je stari Smolnik vprašal.

»Saj res! Kdo bi si bil mislil! Kaj delaš tu? Za hlapca služiš?« je Sterminšek pobaral.

»Eh, prestare so že moje kosti za hlapca. Če bi bil vsaj za pol mlajši, bi še šlo. Tako pa ne več. — Orjeva! Orjeva s Štefom. Ga vidite, to je naš Štef!«

Sterminšek je na debelo požrl sline. Skoraj skremžil je obraz in ni niti besede spravil iz sebe. Nepripravljenega je doletelo to srečanje.

»Sédite! Sédite! Po dolgi poti človek rad sede.«

Naslونil je svoje telo na oje in si brisal potno lice. Oziral se je za Štefom, ki je med svežimi brazdami vodil konje in plužil. Cel kmet je postal v tem letu in pol, kar ga ni videl. Saj ga je že prej imela vsa vas rada na delo, toda glej ga, kakor star kmet ti stopa po njivi. Smolnik je potegnil izpod voza cenjo, vzel iz nje v krušnico povit kruh in ga ponudil Sterminšku.

»Vzemite! Jejite naš kruh!«

Sterminšek ga je prijel s tresočimi se rokami in od pol kolača odrezal lep kos z rjavim hreščečim krajčkom.

»Kaj delata tu? Mi še nisi povedal,« ga je dregnil Sterminšek.

»Saj vidiš! Orjeva. To so naše njive!« je pokazal na zemljo pred seboj. »Tam pa je naš dom! Hiša, ki je pokrita z opeko, je naša,« je pokazal za njive, kjer je stala hiša, okrog in okrog obdana s sadnim drevjem in z obrajdami z vinsko trto, da se je komaj streha malo rdečila iznad zelenja. »To je prav za prav Štefov dom; mene dosti ne briga, ker se je on semkaj poročil. Rečem pač tako, da je to naš dom, ker tudi jaz živim v njem.«

S težavo je požiral Sterminšek grižljaje kruha. Zdelo se mu je, da jih ne bo spravil v želodec, čeprav je bil lačen. Venomer je pogledoval na nizki, s soncem oblit dom sredi polja. Kakor gnezdece drobnih škrjančkov se mu je zdel tu med žitnimi njivami. A on je tako majhen, ubog in od vseh zapuščen, da so mu od žalosti solze stopile v oči.

»Pijte! Sonce žeja!« je Smolnik ponudil Sterminšku slatinko jabolčnice. Ta je kar hlalnil po njej, da si je omočil suho grlo.

»Sem ti vedno pravil, da prodaj kočo in pusti Jelševo vas. Vidiš, da sem imel prav!« se je Sterminšek raznežil.

»Že! Že! Človeku pa je le hudo, če mora rojstno bajto zapustiti. Vsakdo ima le en pravi dom, ki ga spoštuje in kamor se rad vrača,« je Smolnik razlagal.

»Gotovo! Živi pa se drugje še bolje!« je Sterminšek dodal.

»Tu živimo prav lepo in v miru. Štef se je dobro poročil, blažen mir imamo v hiši, to pa je tako največ vredno. Je boljše imeti malo, pa v miru, kakor bogastvo v prepiru!«

Pri teh besedah je Franc Sterminšek nekoliko zaokrenil in sklonil glavo. Iz žepa je potegnil pisan robec in se obrisal. Zdelo se je, da joče.

Štef je ustavil konja sredi njive. Njegova žena je prihajala po poljski stezi z otrokom v naročju. Stopil je proti njej, se sklonil k drobnemu črvičku ob njenih prsah in mu drobno šepetal na uho. Z izdelano in s prstjo umazano roko je šel čisto rahlo čez njegov nežni obrazek, ga poščegetal pod bradico, da se mu je otroček sladko zasmeljal, potem pa spet stopil nazaj k plugu. Nato sta oba zastrmela proti vozu. Preden je potegnil za vajeti in pognal konja, je še enkrat vrgel smehljajoč pogled proti ženi, ki je stala na črni brazdi in se igračkala z otrokom.

»Ste dali Sterminšku pijače?« je pobarala, ko je prišla z otrokom do voza. »Prav! Kar vzemita in jejta. Jabolčnica je menda že sparjena, ko pa je sonce tako vroče.«

»Hvala! Hvala! Dobra je še, če ima človek suho grlo. Okusen kruh pečete!« jo je pohvalil.

Otročiček je zagledal starega Smolnika in začel siliti k njemu. Stegoval je nežne ročice, zajokal z drobnim glaskom in se krčevito zvijal.

»Tu ga imate, ker tako sili k vam!« je dejala žena in položila otročička staremu v roke.

»Le pridi k meni, pridi!« mu je čeblijal. »Ti me imaš pač rad! Seveda, ti si moj! Tra-la-la-la-la — —« je zapel malemu. Ta je takoj utihnil in se že zadovoljno smehljajal. Še je imel solze na licih in v očeh, že mu je smeh prelil ves obraz. Srečni otročički, ki jim zorita v istem trenutku smeh in jok na licih!

»Postrezita si! Mene kliče delo,« je dejala žena in odšla. Otročička je pustila na dedkovih kolenih, da ga je ujčkal. Saj bi niti ne bil hotel k njej nazaj, ko pa je tako rad imel svojega dedka.

Precej časa sta Sterminšek in Smolnik kramljala ob vozu. Marsikatera tožba se je Francu Sterminšku izvila iz ust. Ni mogel drugače. Prepolno je bilo njegovo srce same žalosti in bridkosti, da se ni mogel več premagovati. Sprva se je sicer bal, da mu bo Smolnik s kako zbadljivo besedo še bolj zagrenil te težke ure, potem pa je spoznal, da hoče biti z njim čudno dober. Čutil je z njim. Pozabil je na vse, kar je bilo nekoč, celo na revščino, ki jo je Sterminšek Smolnikovim toliko očital. Vedel je, da je Sterminšku dovolj hudo, ko gleda kot brezdomec, popotnik na beli cesti, lep in miren dom sredi zorečega žitnega polja. In v nesreči mora biti človek do drugega vendar dober!

Nabasala sta si vsak svojo pipo, zapuhala oblačke dišečega dima in se poslovila. Smolnik z otročkom je stopal ob žitu po sveži njivi, Sterminšek s palico po prašni cesti. Ločila sta se kakor otroka, ki hitro pozabita, da sta se kdaj sprla.

Poživljen in odpočit jo je krevsal po trdi cesti, ki se je belila proti Pepčinemu domu. Sonce se je pomaknilo že nizko nad valovito Pohorje. Med zrelim klasjem zlatega žita je pel njegov korak. Tu pa tam so se že sklanjale žanjice v belih rokavcih in ga žele. Stopil je k najbližji njivi in utrgal zreli žitni klas ter ga pomel v roki. S prsti je stiskaval zrnje, ki je bilo kleno in trdo od velike suše. Kolikokrat ga je tako preizkušal na svojih njivah, preden so ga šli žet! Vsako sončno poletje, leto za letom. Zato mu je tako težko pri srcu, ko gleda težko snopje, ki pada za žanjicami. Nekoč ga je tak pogled prepajal vsega s tihim zadovoljstvom.

Že od daleč je spoznal Anico, ki je na natonu za Pepčino hišo lomila šibje. Rdečkasto ruto je imela zavezano čez glavo kakor včasih doma. Ni ga opazila, dokler ni izpregovoril prvih besed.

»Bog daj, Anica!« je smehljaje se pozdravil in potegnil prašen klobuk z glave.

»Bog daj!« se je ozrla in šele tedaj opazila, koga ima pred seboj. »Od kod ste se pa vzeli? Čuli smo, da ste bili pri Marici.«

»Malo sem prišel pogledat še sem. Kje pa je Pepca? Je ni doma?« je spraševal.

»Nekje notri se mota. Kruh peče, jutri bomo želi.«

»Tako? — Bom šel pa še k njej pogledat,« je dejal in krenil za ogel.

Anica je sprehajala svoj pogled po očetovem hrbtu. Svoj čas je bil čedno oblečen, čeprav je hodil po polju in po vasi. Dela, pri katerem bi se mogel umazati, se ni nikoli oprijemal. Zdaj je bil zmečkan in povaljan, kakor bi bil služil kje za hlapca. Videlo se je, da se ni nihče dosti pobrigal zanj, češ, za starega je vse dobro. Marica bi bila še včasih rada pogledala nanj, pa si ni upala zaradi moža.

»Ne božaj ga preveč, sicer se ne bo spravil nikamor od tod!« jo je zbadal.

V prostorni lopi je Pepca plala kruh. Izza nazaj zavezanega robca so ji uhajali valovi kostanjevih las, a na čelo so ji stopile drobne potne kapljice. Zazrl se je v njo. Za hip je ostrmel, ker se mu je zazdelo, da gleda pred ničkami svojo prvo ženo. Tudi ona je večkrat tako plala kruh, da se ji je orosilo čelo. In ta Pepca je bila cela mati. Kostanjevi lasje, drobne pege po okroglem obrazu, močne roke, oči, vse je bilo kakor materino. Dokaj let je že preteklo od njene smrti, vendar je njen obraz spet znova oživel pred njim. Kakor iz živega kamna izklesan, je zrl proti njemu. Skoraj ni sam več vedel, ali stoji pred ženo ali pred hčerjo. Daljnji spomin, ki je tako živo zažarel pred njim, ga je pretresel do dna. Čutil je prvič po toliko letih, da se je v njem nekaj zganilo. Kakor bi z onemoglim glasom kričalo ženino strto življenje v njem.

»Pri dobrem delu sem te našel, Pepca!« je dejal in obstal med podboji. Nato šele jo je pozdravil in ji želel srečo.

»Kdo neki bi vas pričakoval? Ste prišli peš?« ga je pobarala.

Odložila je slamjačo z novim testom, s predpasnikom pobrisala raztreseno moko s stola in ga porinila predenj. Z desnico si je otrla razgreto in potno čelo.

»Od kod ste jo primahali?«

»Naravnost od Marice. Na cesti sem naletel na znanega voznika in prisedel.«

Tako je obrnil besedo. V sebi je s silo tlačil glas, ki je kričal, da laže. Ni ji hotel nič povedati, kaj se je prejšnji večer zgodilo pri Marici.

»Veš, samo tako malo sem prišel. Bom spet kmalu šel naprej,« je zavil, da ne bi vzbudil v njej kakega suma ali da bi se na prvi pogled ne zdelo, da je prišel za vedno.

»Nekaj dni boste menda že ostali pri nas,« ga je vabila. Nikamor se vam ne mudi! Mi vsi bomo na polju v žetvi, vi nam boste pazili na dom.«

»Bom že, če bo treba.«

»Kaj je pri Marici novega? Sinček ji menda že kobaca okrog, kaj?«

»Žilav je, žilav! Dobro je, če si zgodaj kaj privzgojiš. Na stare dni ti vsaj lahko pomagajo pri delu.« Malo je pomolčal in tuhtal. Naposled je le spravil iz sebe: »Ali ti na kaj takega nisi pomislila?«

Zardela je v obraz. Nerodno ji je bilo, ker jo je vprašal to sam oče.

»Bo že še tudi pod našo streho kaj zajokalo. Še dovolj prilike boste imeli za zibanje,« se je slednjič široko zasmejala. Sklonila se je in s testnato roko delala križe na plani kruh v slamjačah.

Poklepetala sta še nekaj malega o Marici in o Roziki. Le o sebi je Pepca molčala. Nič se ni imela potožiti, le dela je bilo vsak dan, da ga še s štirimi rokami ne bi zmogla. O tem pa ni tožila, ker je bila zdrava in tudi kruha dovolj.

Naslednje dni so želi, najprej rž, potem rumeno pšenico. Franc Sterminšek je ves dan sameval doma. Dom so mu prepustili v varstvo. Le opoldne je prišla Anica ali Pepca za kratko urico domov.

Od sončnega jutra do mračnega večera je mogel sanjariti, o čemer je hotel. Pod veliko in senčnato drevje za skednjem je položil plahto in se nanjo zleknil. Strmel je skozi raztrgane luknjice senc v nebo, na katerem je plavalo žareče sonce in mu tu pa tam vrglo kak žarek v oči, da jih je moral nehote zapreti. Imel je čas prebroditi vse svoje življenje od prvih sanjavih let pa do zadnjih ur. Vse je znova vstajalo pred njim, dogodek za dogodkom je polzel mimo njegovih oči, vsi, kakor so se nekoč vrstili: eni lepši, drugi strašnejši, da je celo sam drhtel ob njih. Vsa njegova mladost, potopljena za dolgo vrsto let, je zažarela pred njim kakor ena sama velika kepa ljubih spominov, ki se stapljajo drug v drugega. Ni bil zmožen razločiti stvar drugo od druge, jasno je vedel le za vse ono, kar se je zgodilo zadnje čase. Vedel je, zakaj je moral premeriti peš vso dolgo pot od Marice k Pepci, zakaj mora ležati zdaj tu pod tujim drevjem in gledati prevrtane sence nad seboj, ko bi vendar lahko ležal udobno v nadstropju sončne hiše v Jelševi vasi. Te blodnje so mu z vso močjo vrtale v možganih, kakor bi ga hotele prisiliti, da iz strahu pred njimi stori spet kak nov korak.

V žepu je potipal knjižico, na katero je bil naložil denar. Pomislil je: nekje bi kupil novo hišo z zemljo, na kateri bi ob takih vročih poletnih dneh zorelo žito. Zorelo bi leto za letom. Njive bi me vabile, stopal bi med njimi, kakor da se ne bi namenil nikoli več od njih posloviti. Pritegnil bi zlahka še Štefko in Anico, ker še ni nobena vezana na lasten dom. Spet bi čez noč vstal prijeten dom, ki bi ga ne spravil za nobeno ceno iz rok. — — Na glas se je zasmel, kakor mladenič planil pokonci, nato pa se plaho ozrl, če ga mogoče kdo na skrivaj ne opazuje.

Dva dni je o tem živo tuhtal. Od ranega jutra do mraka. Slednjič je sklenil, da bo stopil v mesto in dvignil polovico naloženega denarja. Nato bo stopil k ljudem in poizvedoval za kaj primernega.

Na večer, ko se je Anica vrnila domov, ga je kar nekam grdo gledala. Seveda, žal ji je bilo lepega doma v Jelševi vasi. Še zdaj ni pozabila nanj. Bil je to njen pravi dom.

»Lahko bi bili domačijo ohranili za naju s Štefko! Nisve bili toliko vredni? Kaj vas je zmotilo, da ste spravili iz rok, zdaj se pa morate klatiti z menoj vred pod tujimi strehami? Če smo prej dobro živeli, bi lahko še zdaj. Niste prav nič pomislili, da spravljate lastni dom iz rok in teptate s tem našo srečo? Vrgli ste nas na cesto! Kam boste šli zdaj vi?«

Stari je tiho poslušal. Vse te očitke si je že on sam neštetokrat zabil v glavo. Cele noči mu niso dali pokoja, v sončnih dneh so ga

preganjali kot psa. Prepozno, že davno je bilo prepozno. Mrtev je zanj dom v Jelševi vasi.

»Nisem vedel, da se bo tako končalo. Preslepil me je denar, ki so mi ga kazali. Ničesar mi preveč ne očitaj, sam sem si že zaradi vsega belil glavo, da skoraj blaznim. Sicer pa, mogoče je tako bolje!« se je opravičeval.

»Gotovo! Bolje se je potikati pod tujimi strehami in biti v napoto drugim! Vi mogoče tako mislite, jaz drugače. Je treba, da prihajate k hiši kot berač in niti ne veste, vas bodo sprejeli ali ne? Tudi meni se ne bi bilo treba klatiti pri tujih ljudeh. Ne godi se mi tu slabo, ne morem tega reči; vendar doma je pač doma. Tu pa ni moj dom in lahko bi me vrgla ven, kadar koli bi se jima zljubilo.«

Videlo se je, da Anica ne bo zlepa nehala. Vsa se je razvnela in stresala na očeta svojo jezo. A oče se je s sklonjeno glavo in brez besed umaknil med drevje za hišo. V srcu mu je bilo hudo kakor otroku, ki si je razbil najljubšo igračko.

Rano zjutraj je Franc Sterminšek odkrevsal s hranilno knjižico v mesto. Šel je, da bi dvignil denar. Kupil bi spet hišo in mu ne bi mogel nihče več očitati, da se vlačí okrog kot berač. Dobro je imeti dom, v katerem najdeš na stare dni počitek!

»Kaj bi radi?« so ga vprašali gospodje, ko je položil svojo hranilno knjižico na mizo.

Povedal je, koliko denarja bi rad dvignil. Samozavestno je izgovoril veliko številko, da bi tako bolj opozoril nase in na denar.

»Nič ne bo, gospod Sterminšek! Denarja vam ne moremo dati!« so mu odgovorili gospodje.

»Zakaj mi ga ne morete dati? Saj imam knjižico. Naložil sem ga tudi tu,« je govoril. Čudno se mu je zdelo, da mu ne bi mogli dati njegovega denarja.

»Ne moremo!« so odkimavali z glavami. »Nimamo ga in nihče ga sedaj ne more dvigniti. Kdaj se bo dalo spet kaj dobiti, še ne vemo.«

Zrl je v drobno knjižico pred seboj in nikakor ni mogel razumeti tega, kar je slišal. Sprva je mislil, da se norčujejo z njim. Zato je govoril osorneje.

»Brž mi ga dajte! Mudi se mi! Kaj se norčujete?« Zresnil se mu je obraz.

»Res vam ga ne moremo dati. Denar so nam pobrali in ga zdaj ni od nikoder! Sprejmemo ga, če ga vložite.«

»Prekleta!« se mu je utrgalo iz ust. »Zakaj sem vam ga vendar zaupal? Potrebujem ga in ga hočem imeti!« je udaril s pestjo po mizi, da je odskočila od tal. »Mislite, da sem vložil prihranke zato, da bom na stare dni silo trpel?«

Ustnice so se mu pregibale od jeze, shujšano telo mu je drhtelo. Z bledikastega in upadlega obraza je sijalo dvoje motnih oči.

Opotekel se je proti vratom. Na sebi je čutil težo, ki ga je pritiskala k tlom. Noge so mu klecale.

»Tu imate knjižico! Če se bo pa kaj dobilo, vas bomo že obvestili!« Nekdo izmed gospodov je prinesel knjižico do vrat za njim.

Znašel se je na ulici. Ni videl ljudi okrog sebe, le medle sence so se plazile mimo in včasih ga je kdo sunil, da se je prislonil k zidu.

Bil je ves strt. Spet nov korak navzdol. Kdo neki bi ga bil pričakoval? Denar je njegov in morali bi mu ga bili dati, kadar koli bi ga želel. Hotel se je vrniti. Grdo bi jih oštel, da bi se mogoče le omeščali. Povedal bi jim celo, kaj je že storil na svetu in kje vse je že bil. Morebiti bi to kaj zaleglo.

Ni šel nazaj, ker ga je pot zanesla že čez dravski most. Hranilno knjižico v žepu je nekajkrat trdo pograbil in jo že hotel z mosta zalučati v vodo. Zdela se mu je kot sveženj nekih nepomembnih papirjev.

»Dober dan, gospod Sterminšek! Dober dan! Jim ni nič vroče?« je blebetala Gera, naslonjena z grbastim hrbtom na plot ob cesti med prvimi predmestnimi hišami. Jezik se ji je zapletal, po žganjici in vinu je smrdelo od nje. Povaljana in skuštrana je strmela z modrikastimi in plašnimi očmi vanj in kimala. Izza nedrij ji je gledal vrat steklenice. Zdaj pa zdaj se je pocedilo iz nje nekaj kapljic svetle in smrdeče pijače. V prahu pred njo je ležal prevrnjen ceker z naberačenimi drobnarijami.

»Jim ni nič vroče? Jaz sem kar upehana,« je govorila. Globoko je zajemala sapo, v prsih ji je piskalo kot obrabljen kovaški meh. »Se ne bodo gospod nič ustavili? Ej, tako dobro vino imajo in skoraj zastonj!«

Franc Sterminšek se je ozrl po vrtu ob hiši. Pod drevjem je sedelo polno ljudi, ki so glasno govorili, jedli posušeni kmetski kruh in pili. Otroci so se na pol pijani valjali in brcali v travi za plotom. Družbica mladih mestnih fantičev, bržkone študentov, je stiskala med seboj drobna dekleta, izmed katerih se je katera tu pa tam tenko zasmejala ali zakričala. Z deščice nad plotom se je režal kričeč napis: Vinotoč. (Izvrstno domače vino.)

»Bom šel naprej. Nimam časa!« je Sterminšek zabrundal.

»Gospod Sterminšek! Vsaj za četrt! Jim bom pomagala še katero hčer poročiti!« je zapiskala Gera in iztegnila prgišče proti Sterminšku. Zamajala se je in se zavalila po tleh. Črnkaste napete žile so ji prepletale suhe noge. Izza mastnega jopiča se je zakotalila stekleničica. V drobnem curku se je pijača razlivala po prahu. »Tako sem slaba! Gospod Sterminšek, vsaj za četrt se me usmilite!« Nadušni prsi so se ji sunkovito gibale.

Stisnil je zobe, segel v žep in vrgel nekaj drobiža v prah pred njo.

»Na! Še bolj se ga nažri, če ti še ni dovolj! Pri hčerah pa se mi ne boš nič vtikala zraven!« je zabrundal in krevsal po debelem prahu naprej.

»Kako so gospod dobri! Predobri so gospod...« je hripala Gera za njim, grabila po prahu in iskala v njem drobiž.

Na večer se je znašel na polju pred Jelševo vasjo. Sam ni vedel, kako da je zablodil tja in se ni vrnil k Pepci. Žito je bilo že večinoma požeto. V dolge vrste stav je bilo postavljeno snopje po vseh njivah. Ni vedel, kam naj se zdaj obrne, zato je sedel v travo na meji in čakal, da se zvečeri.

Hudoval se je na samega sebe in si grizel ustnice. Padec za padcem. Vedno niže je lezel. A vse je izviralo iz prve napake: prodaje doma. Ni mogel razumeti, kaj neki ga je pripravilo do tega neumnega koraka. Včasih je boječe slutil, da je to morebiti zaradi njegovega življenja, zaradi krivic, ki jih je komu storil, pa jih ni poplačal. Mučne sanje so ga nešteto noči vznemirjale. Kdo bi mogel prešteti ure, ko ni mogel najti miru, da je taval po polju in tuhtal.

Ko je zdaj sedel na meji, je stopila predenj zopet njegova tretja žena. Nekoč ga je z dvignjenimi rokami prosila, naj ji prizanese. A on je še silneje udrihal po njej, da se je pred njegovimi očmi zgrudila na tla. Ta težek spomin se je kot breme zrušil nanj in se ga ni mogel otresti. Grizel je v njem, kakor bi mu hotel izpiti vso kri. Glave ni več dosti čutil, spreletaval ga je drget, kakor bi ga kdo zdaj pa zdaj udaril z ledeno vrvjo po golem telesu. V ušesih mu je donel režeč glas: »Na! Še ti dam! Na!« — Bil je to odmev njegovega krika nad ženo, ki se je v bolečinah zvijala pod udarci. Polastila se ga je tesnoba, ga stiskala.

Kakor v blaznih sanjah je lezel naprej. Noč se je raztegnila nad zemljo. Stopal je kar čez njive, poti ni videl. Skrita sila ga je nekam gnala. Pred seboj je slišal le vabljev glas: »Še naprej! Le še pojdi! Tu sem pridi!« — Sledil mu je. V omotici je teptal zemljo pod nogami, dokler slednjič ta glas ni zamrl. Obstal je, dvignil glavo, a le votla tema je ležala pred njim. Vendar je čutil pod seboj mehko svojo nekdanje zemlje in vonj, ki je kipel iz nje. Sklonil se je, pograbil pest prsti ter jo nesel k ustom. Stisnil jo je v prgišče in šel z njo ob meji navzgor. Eden — dva — tri... Štel je korake. Kakor že večkrat, je koračil ob obeh mejah ter se sklanjal nad zemljo, kakor bi jo hotel poljubljeni.

Vlekel se je še na drugo njivo in nato na tretjo. Ob vseh je počenjal isto. Ko se je vračal proti vasi, da bi še videl svoj nekdanji dom, se je pomaknila ura že proti jutru. Na vasi so se oglašali petelini. Na vzhodu je nebo rahlo zažarelo, kakor da pripravlja zlato pot, po kateri bo vzšlo pomlajeno sonce na nebesno modrino.

Ustavil se je pred zaprto trgovino. Pokojno je stala hiša, ni bilo opaziti niti sledu življenja v njej. Kakor bi se bila pogreznila v veliko utrujenost. Stopil je bliže in zapičil pogled v steno, odkoder bi se moral režati na pol zabrisan napis nad trgovino. Čeprav se je že svitalo, ni razločil ničesar razen vrat in oken. Okno njegove nekdanje sobe v nadstropju je bilo odprto. V mislih si je predstavljal, kako morebiti stoji še zdaj postelja v kotu, miza blizu okna, zadaj pa visoka lončena peč. Zdelo se mu je, da sloni ob oknu in bulji v noč. Zajela ga je jeza, da je iztegnil roko, pobral kamen in ga hotel zalučati v sobo. Mogoče bi koga, ki spi v postelji, zadel v glavo. Votlo bi hrepenilo, on bi se zakrohotal.

Spet se je spomnil na gospode, ki mu niso hoteli dati denarja. Tudi te bi obsul s kamenjem, nazadnje bi pa še sebe udaril po čelu, da bi si ga prebil. Saj ga ne časa v življenju nič več, na tleh je in se ne bo dvignil nikoli več. Njegova leta so dotekla, zemlja se mu ugreza pod nogami, ki jih le še s silo puli iz nje.

Spustil je kamen na tla in ves skrušen in vase pogreznjen taval po vasi. Prvič po svojem odhodu jo je obiskal in Jelševa vas je svojega nekdanjega vaščana tako klavrno sprejela. Zdi se, da tudi ona ve za vse: da ni več gospod, kakor je bil nekoč, ko je od vseh strani žel veliko spoštovanje, ampak le še popotnik, ki krevsa brez cilja po trdi vaški cesti, zre na mirne domove in jih zapušča z nepomembno knjižico v žepu, glasečo se na ime: Franc Sterminšek.

Proti večeru po tej noči mučnih blodenj je Franca Sterminška prinesla pot k Roziki. Priromal je k tretji, svoji najstarejši hčeri.

Tudi pri tej ni ostal dolgo. Samo nekaj dni. Imela je na užitku že moževo mater in s to sta se takoj prvi dan grdo pogledala.

Nekega večera ga je zmanjkalo. Vsa hiša ga je iskala pozno v noč. Ves skedenj in kolarnico s parmo so pretaknili v strahu, da se mu ne bi bilo mogoče kaj hudega pripetilo. Ni ga bilo najti. Izginil je, kakor bi se bil pogreznil v zemljo.

Šele čez nekaj dni je izvedela, da je spet pri Marici.

Tako je prihajal Franc Sterminšek skoraj vsak teden k drugi hčeri. Od Marice k Pepci in od te spet k Roziki. Nikjer ni mogel dolgo vzdržati. Pepca mu je dala preurediti hiško, da bi lahko ostal za vedno pri njej. Sram jo je bilo pred ljudskimi jeziki. Vse hčere so imele lepe domove, on pa je romal kot berač.

Ne! Tudi pri Pepci v hiški ni vzdržal. Spet je bil na cesti, zaprašen, z oznojenim obrazom, s palico v koščenih rokah. Nemir ga je brez prestanka tiral naprej. Stene hiške so bile zanj mnogo pretesne; hotel je prostora, prostosti, da bi mogel vreči s sebe breme nemira.

Široke in bele so ceste. Vodijo daleč, daleč v svet. Franc Sterminšek je postal njihov zvesti znanec...

Zima je prikimala z visokim snegom. Domove je obsula z njim in polje je odela z debelo odejo. Ozke gazi so kakor žile vezale hiše med seboj in vodile z dvorišča na dvorišče. Jelševa vas se je pogreznila v mir. Pod hladno odejo je sanjarila. Ljudje so se držali peči in se menili o delu, ki jih čaka na pomlad. Le deca se je kakega redkega sončnega dne, ko je mraz malo popustil, pripodila za plotove in se kepala.

Zadnje dni decembra je Cebekov naložil drva na sani, ki so spolzele po gladkem sanincu proti mestu. Vračal se je že po temi domov.

Kmalu za mestom je naletel na Gero. V cekru je nosila nekaj naberčenih koščkov kruha, celo povaljana kost z malo mesa je bila vmes. Komaj je pulila gole in namražene noge iz snega. Preveliki čevlji s sfrkočenim usnjem so ji poskakovali na nogah, z nazaj pobešeno kiklo je pometala sneg za seboj. Desno ramo ji je pognalo visoko navzven, glava ji je klenkala globoko na prsi, ki so ob vsakem dihu zapiskale. Silil jo je globok in suh kašelj.

»No, prisedi, Gera! Do vasi te potegnem, če hočeš!« jo je Cebekov povabil.

Pokazalo se je dvoje povešenih lic s koščenega obraza, vsega zavitega v umazano hadrco.

»Ej, kako rada! Ej, rada, rada!« je nadušno zapiskala. Skobacala je čez sneg do sani in se oklenila zasneženih lojtrnic.

Molčala je, le votlo in piskajoče dihanje je razodevalo njeno prisotnost.

Sredi polja sta dohitela temno postavo. Gazila je visok sneg. V desnici ob boku se ji je zibala luč.

Čudno se je zdelo Cebekovemu, da je ob tem času zadel sredi polja na človeka. Kdo neki naj bi to bil v svinčeno sivi noči? Kam vendar leze?

Poškilil je postavo od nog do glave. Na prvi hip je ni mogel spoznati. Glavo je imela zavito v debelo ruto, obraz je zaokrenila vstran.

Bil je že nekaj korakov mimo, ko je ustavil konja in počakal, da se je postava spet približala.

»Kam pa vi greste?« je spregovoril proti neznanцу.

Postava se je ustavila, a glasu ni dobil od nje. Kakor bi bila le prikazen, ne pa človek iz mesa in kosti.

»Gera! Ga ti vidiš? Ga poznaš?« jo je stresel za ramo.

»Ne! Ne poznam ga!« je zahlipala in spet povесila glavo.

Cebekov se je že stresel po vsem telesu. Bal se je, da bi bil duh, ker ne da glasu iz sebe. Večkrat je že slišal, da se prav v takem prvem mraku radi plazijo duhovi okrog. To so vračajoči se ljudje, ki pred smrtjo niso na zemlji poravnali svojih računov. Srce se mu je stiskalo od strahu in nič več ni čutil mraza, še vroče mu je postajalo.

»Kam greste?« je še enkrat zasikal z drhtečim glasom. Pridržal je sapa, srce v prsih je plalo od strahu.

»Kam grem?« je postava skopo odgovorila.

Vsaj malo je Cebekovemu odleglo. Za malenkost se je pomiril, ko je zaslišal človeški glas. Vendar je še drhtel. Saj baje tudi duhovi govorijo in včasih zapeljejo ljudi, če jih ne prepoznajo.

»Samo tako sem vprašal. Nočem vam ničesar!« se je že izgovarjal, boječ se, da ima res posla s pravim duhom. »Mislil sem vas le povabiti na sani. Lahko bi se z menoj peljali, če ste namenjeni v Jelševo vas. Bi le prej prišli!«

»Ni treba!« je postava zabrundala. »Bom že peš prišel. Veš, jaz sem Sterminšek, ki sem imel nekoč trgovino v Jelševi vasi.«

»Ej, Jezus in Marija!« je zasikala Gera. Kar vrglo jo je pokonci. Zazrla se je v temno postavo, ki je stala skoraj do pasu v snegu. Segla je po Cebekovi roki in se je oklenila. Zatrepetala je po vsem telesu. »Sveta Marija! To ne bo res. Poženi! Poženi, da prideva v vas!« ga je priganjala.

Cebekov je otrdel čakal.

»Saj me gotovo poznaš,« je postava počasi nadaljevala. »Tisti sem, ki sem pred enim tednom kupil spet svojo nekdanjo domačijo. Hišo in njive, ki sem jih nekoč imel. Zdaj grem pogledat, kdaj bo sneg skopnel, da bomo začeli orati.«

Cebekov ni mogel črhniti besede. Sam ni bil prepričan, ali govori s človekom ali le s senco, ki ga skuša. S sani si ni upal, da bi jo potipal z rokami, če je res iz mesa in kosti. — Da naj bi bil Sterminšek kupil pred tednom svojo nekdanjo hišo, ni nihče v vasi vedel. In oranje v začetku zime...

»Poženi! Nategni vajeti, da naju ne zapelje, če je sam peklenski duh!« je prosila Gera in se stiskala k Cebekovemu. »Sam Bog, da sem mogla sesti nocoj k tebi! Poženi, da naju ne pograbi!« Ob suhem kašlju se ji je krčilo telo.

Cebekov se je zganil. Divje je nategnil vajeti, pognal konja in potem ves čas bil po njiju, da so sani naglo drsele skozi noč. Plaho se je oziral, če morebiti postava z isto naglico ne hiti za njima. Na srečo je videl medlo luč, ki se je zibala le počasi, daleč zadaj. Vstran od ceste in ljudi. Kam neki sredi mrzle, snežene noči...?

V bližini vasi se je še enkrat ozrl. Komaj je opazil od trenutka do trenutka malo svetlo točko, ki se je gibala po polju. Ni šla proti vasi, temveč se je pomikala od ceste nekam proč...

Cebekov je molčal o tem večeru kakor grob. Kar streslo ga je, ko se je spomnil nanj. Hudo se je bal prikazni, ki hodijo po svetu in tudi govorijo, če treba. Gorje le, če se srečajo s človekom, s katerim so si bili v življenju v hudi jezi.

Ogibal se je samotnih poti v prvem mraku.

A Gera je po vsej soseski razblebetala dogodek. Tako ga je znala povedati, da so se je bali otroci in so se križale zgrbljene ženice.

Čez dobra dva meseca so zadnji dnevi ostre zime bežali čez zemljo. Ljudje so se že čez glavo naveličali sedenja ob pečeh; pri oknih so željne oči pričakovale južnega vetra, pod katerim bi izginil sneg in bi zadihala spet očrnela zemlja.

Nekega dne je bila pokonci vsa Jelševa vas. Staro in mlado, vse se je vzdramilo in se zgrnilo na kup.

Kovačeva Treza, ki je na polju sejala korenje, da bi ga snežnica sprala v zemljo, je vsa zasopla in zaripla v lice prihitela na vas.

»Mrtvec! Mrtvec je na polju!« je izdabila iz sebe.

Od ust do ust v vasi je šla ta grozna beseda. Otroci in odrasli, dekle in hlapci, vse jo je s strahom izgovarjalo.

Kdo naj bi bil ta nesrečnež? Zločin ali nezgoda?

Na lojtrnici so ga prinesli v vas pred Svenškovo gostilno. Živa gruča ljudi ga je obdala, vsak ga je hotel od blizu videti. Mokro, zmršeno in čudno zmaličeno telo je ležalo pred njimi. Moj Bog, kako majhen in ves drug je človek po smrti! Niti senca nekdanje ošabnosti in ponosa. Ali ste že mislili kdaj, da bo v tisti ozki in drobni krsti, ki vam jo bodo dali s seboj kot zadnji domek, poleg vas še toliko praznega prostora? Tako drobčkani in neznatni boste na zadnji poti.

Od šole sem so prišli vaški veljaki. Drug za drugim: bradavičasti učitelj Zorko se je majal prvi, župan Kukovica drugi, tretji trgovec Cahler, še ves masten okrog ust od dobre jedi, cerkovnik Merčon z rdečim nosom pa je kot zadnji vlekel debelušasto učiteljevo ženo bliže.

Gruča se je razmaknila. Pristopili so prišleci, od vseh strani pregledali mrliča, mu razpregli suknjo, obračali glavo, pretipali žepe. Premočeno hranilno knjižico je učitelj Zorko potegnil iz suknje. S težavo je odpiral zlepljene liste. Nenadoma so zatrepetali njegovi prsti, bledica mu je polila obraz, oči so nemo obstale, kakor bi osteklenele. Zamajal se je.

»Franc Ster-m-m-minšek,« je zajeceljal.

»Uuuuuh!« je zavpilo nekaj drobnih glasov. Zamrmralo je vse krdelo: »Sterminšek! Sterminšek...!«

Plašnih obrazov so se ljudje razhajali. Hiteli so po cesti in se mimogrede ozirali na ponosno in visoko hišo sredi vasi, ki je bila nekoč pokojnikov dom. Še malo se trdno zidovje ni zmenilo za dogodek na vasi.

Drugo jutro je peljal Cebekov Sterminškovo truplo k fari v mrtvašnico. Z njim sta sedeli na vozu črno oblečeni Sterminškovi hčeri: Pepca in Marica.

Voz je drčal čez ostanke hreščečega snega, blato in umazana voda s koščki ledu je brizgala izpod koles, vrane so se spreletavale čez polje in na vzhodu se je kazalo medlo sonce. Tri postave na vozu so molčale: zatopljene so bile vsaka v svoj svet.

»Tam je poročen Smolnikov Štef!« je Cebekov kazal na polje proti samotni hiši. Vse tiho in mirno je bilo okrog nje, še dima ni bilo opaziti. Kakor da se še v tem jutru ne bi bila prebudila.

Molče je Marica prikimala, zrla še potem dolgo tja, a rekla ni besedice. Le kratek vzdih se ji je izvil iz prsi.

Tudi Pepca ni govorila. Ne bi se spodobilo govoriti ob taki priliki o vsakdanjih stvareh. Mislila je na očeta, ki je s plahto pokrit ležal za njimi na vozu. Pregledovala je njegovo življenje in sklepala roke.

Peli so farni zvonovi, ko so se bližali pokopališču. Žalostno je donel glas bronca čez polje. Nekaj ženic s črnimi hadrcami na glavah in pater-noštri v rokah je šlo s pokopališča. Črna obleka je prelivala čez njihove obraze grozečo bledico in plahost.

»Reveža so pokopali. Malo ljudi je šlo v sprevod!« je zinil Cebekov in potegnil za vajeti, da sta konja zavila proti mrtvašnici.

Ob glavi Franca Sterminška, ki sta ga grobar in Cebekov prenesla z voza v mrtvašnico, je zagorela drobna sveča. Marica se je pomudila pri njem.

Po pokopališču sem prihajata stari Smolnik in sin Štef, oba črno oblečena in molčeča.

»Dobro jutro! Koga ste pokopavali?« ga je pobaral Cebekov, ki je s Pepco stal pri vozu.

»O, dobro jutro! — Gero smo shranili. Siroto Gero, veš?« mu je Štef odgovoril. »Pred nekaj dnevi se je revica na pol zmrznjena privlekla do hiše. Pred pragom je od slabosti obležala.«

Cebekov je sklonil glavo, kakor bi mu hudo bilo pri srcu. Tako ga je pretresel Štefov miren in odpuščajoč glas, da je osupnil.

»A kaj delaš ti tako zgodaj tu?« ga je Štef pobaral.

»Njenega očeta sem pripeljal!« je pokazal na Pepco, ki se je zapletla medtem v pogovor s starim Smolnikom.

»Kako?« je Štef zazijal.

Cebekov je pomignil z glavo proti mrtvašnici. Štefu je bilo kmalu vse jasno. Nato mu je še razodel, kar je vedel.

Čez dolgo se je stari Smolnik odtrgal od Pepce in dejal Štefu: »Dokončal je kakor Gera! Stopi z mano, pomoliva zanj!«

Štef je še pomišljal. Še na polju takrat, ko je oral, ni hotel stopiti k njemu. Hud je bil nanj. Ne toliko zaradi Marice, bolj zaradi odurnega obrekovanja.

»Le pojdi! Pozabi vse in mu odpusti! Zdaj že daje račun, kakor ga bomo nekoč tudi mi,« mu je prigovarjal.

Škripaje so se vrata mrtvašnice zaprla za njima.

Prvi je spet izstopil Štef: brisal si je mokre oči. Čudno blede in vdano je bilo njegovo lice. Za njim je prišla Marica z marogastim obrazom in obvezami čez glavo. Poleg Štefa, Pepce in Cebekovega se je postavila. Boječe in mehko je pogledovala Štefa.

»Če ne bi bil oče tak, bi bilo danes drugače. Marsikaj drugače!« je dejala Štefu čez nekaj časa.

»Vsakomur je pač križ odločen: enemu težji, drugemu lažji!« je ta odvrnil in se zazrl v njene objokane oči. »Kje pa koga čaka, nihče ne ve.«

Umolknil je in pogledal čez pokopališče. »Tam prihaja moja žena. Moram domov!«

Marica je zrla za njima, ki sta zapuščala pokopališče in se bližala domu sredi polja — — —

Tudi stari Smolnik je šel na Sterminškov pogreb. Nekaj dni nato pa je dejal sinu: »Vesel bodi in Boga hvali, da imaš dobro ženo in miren dom! Marica se bo zdaj ločila od moža. Baje si je privlekel drugo k hiši, njo pretepel in nagnal. Z otrokom je pribežala sem k Pepci.«

Štef je zazijal. Njegovo srce je zatrepetalo ob teh besedah in oči so bile polne sočutja.

Jože Šmit | Večer ob trtah

Tiho ob trtah stojiva,
v cvetih večer leži,
čase med prsti drživa,
brinja sva vrgla v kri.

Ustnice nama drhtijo,
žejne oči so sna,
kadar še trte zaspijo,
bova, dekle, samá.

Vdano si bova napila,
dobra odšla na vas,
topla ko zvezdi se zlila
bova v ta nočni čas.